

CULTUUR DRAAGT DE STAD IN TRANSITIE

—
Aanbod aan de inwoners
van Rotterdam

Colofon

Auteur: Directeurenoverleg
Tekstredactie: Jelena Barisic
Contact: rgerritsen@do-rotterdam.nl

Ontwerp: Studio Beige
Omslagfoto: Otto Snoek,
Aert van Nesstraat Rotterdam

Voor u ligt het visiedocument van het Directeurenoverleg van Rotterdamse kunstinstellingen, *Cultuur draagt de stad in transitie*. Dit document is in de vergadering van het Directeurenoverleg op 31 januari 2018 door de leden vastgesteld. Wij brengen het document uit met het oog op de discussies in het kader van de Rotterdamse gemeenteraadsverkiezingen in maart 2018, de collegevorming en de voorbereiding op de volgende Cultuurplanperiode (2021-2024). Het is geschreven vanuit de urgentie die wij voelen om ons als sector meer te verbinden met de stad met het oog op de problematiek die de komende jaren op ons afkomt. We realiseren ons daarbij dat de cultuur en de culturen van de stad een essentiële rol spelen in de stedelijke samenleving, en beslissend kunnen zijn voor de verdere ontwikkeling van onze stad.

Ik hoop dat de publicatie bijdraagt aan een vruchtbare politieke discussie over de toekomst van onze stad en over de rol daarin van de culturele sector als betekenisvolle partner.

—

Ocker van Munster
Voorzitter

INHOUD

1	INLEIDING	4
---	-----------	---

2	DE CULTUURSECTOR IN ROTTERDAMSE CONTEXT	6
2.1	Nieuwe economische uitdagingen	6
2.2	De populariteit van Rotterdam	6
2.3	Weg uit de armoede	7
2.4	Polarisatie en verbinding	8
2.5	De superdiverse stad	8

3	UITDAGINGEN EN KANSEN CULTUURSECTOR	12
3.1	Placemaking en programmering van de stad	12
3.2	Vormgeven aan het verhaal van de stad	13
3.3	Vinger aan de pols in het informele culturele veld	13
3.4	Bijdrage aan een diverse cultuursector	14
3.5	Cultuureducatie voor elke Rotterdammer	16
3.6	Jongeren in Rotterdam	16
3.7	Verbetering vestigingsklimaat	17
3.8	Kraamkamer voor verbeeldingskracht en innovatie	18
3.9	Industrievorming en structuurversterking	18
3.10	Nieuwe relatie met de gemeente	19

	SAMENVATTING: Aanbod aan de inwoners van Rotterdam	22
I	Economische transformatie en talentontwikkeling	22
II	Programmering van de stad	23
III	Naar een superdiverse stad	25

---

1 INLEIDING

Wie Rotterdam de afgelopen jaren van dichtbij heeft meegemaakt, heeft de stad in hoog tempo zien veranderen. We kregen er iconen als de Markthal en De Rotterdam bij, wijken werden opgeknapt en in het steeds levendigere stadscentrum zijn toeristen niet meer weg te denken uit het straatbeeld. Sommige transformaties zijn niet direct aan de oppervlakte zichtbaar. Zo verdween de typisch Rotterdamse bedrijvigheid in de haven geleidelijk steeds meer naar de Eerste en Tweede Maasvlakte, om plaats te maken voor innovatieve startups en de maakindustrie. Dankzij de toenemende populariteit van Rotterdam stijgen bovendien de huizenprijzen en vestigen steeds meer internationale bedrijven zich in de stad.

Rotterdam wordt vaak de proeftuin van Nederland genoemd. Maatschappelijke, politieke en economische vernieuwingen krijgen niet zelden eerst voet aan de grond in de Maasstad, voordat ze zich later over de rest van het land verspreiden. Zo is Rotterdam met de komst van Leefbaar Rotterdam en NIDA de geboorteplaats geweest van nieuwe politieke geluiden, maar faciliteert de stad bijvoorbeeld ook nieuwe sectoren als *clean tech*.

De Rotterdamse kunst- en cultuursector is niet los te zien van al deze ontwikkelingen. Dit wordt bijvoorbeeld onderstreept in de speciale cultuureditie van de International Advisory Board¹. Daarin wordt onder meer geadviseerd om cultuur niet te zien als een apart fenomeen, maar als een essentiële pijler in de ontwikkeling van de stad. Kunst en cultuur maken de stad namelijk niet alleen aantrekkelijker voor bewoners, bedrijven en bezoekers, maar dagen ook uit tot reflectie en dialoog, en stimuleren ontmoeting tussen verschillende bevolkingsgroepen. Juist in tijden van snelle veranderingen bieden kunst en cultuur ruimte en gelegenheid om antwoorden te zoeken voor nieuwe vraagstukken.

Die vraagstukken zijn er genoeg. Want zelfs in een stad die prat gaat op haar ruimte voor experiment en vernieuwing, gaat transformatie hand in hand met spanningen en dilemma's. Hoe kunnen we oude volkswijken nieuw leven inblazen, waar ruimte is voor oude én nieuwe bewoners? Welke gevolgen heeft robotisering voor een arbeidersstad als Rotterdam? En hoe zorgen we ervoor dat de inwoners

van deze superdiverse stad elkaar blijven ontmoeten? Kortom: hoe maken we van Rotterdam een aantrekkelijke, leefbare stad - niet ondanks, maar *dankzij* de transformatie die zij nu doormaakt?

Cultuur draagt de stad in transitie is een publicatie van het Directeurenoverleg, het informele overleg van de directies van meer dan zeventig Rotterdamse kunst- en cultuurinstellingen. Wij voelen als Directeurenoverleg de urgentie om een nieuwe kijk op onze sector te formuleren, vanuit het perspectief van de veranderende stad. Daarom doen wij een aanbod om te helpen Rotterdam de vaart te geven die het nodig heeft, gericht aan het politieke domein en de stad.

Samen met de gemeente organiseerden we in oktober 2017 de conferentie Cultuur in de Stad, waarin we het belang van kunst en cultuur in Rotterdam verkenden. Daarna is het Directeurenoverleg verder gegaan met consultaties in het veld en zoomden we tijdens verschillende bijeenkomsten verder in op dit vraagstuk. *Cultuur draagt de stad in transitie* is het resultaat hiervan. In dit visiedocument verkennen we allereerst de grootste transformaties die Rotterdam momenteel ondergaat en de rol die kunst en cultuur hierin spelen. Vervolgens schetsen we de kansen en uitdagingen die er voor de Rotterdamse cultuursector liggen om een waardevolle bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de stad. Met de gemeenteraadsverkiezingen in het vizier, presenteren we ten slotte ons aanbod aan de stad, opgesplitst in drie pijlers:

- Economische transformatie en talentontwikkeling;
- Programmering van de stad;
- Naar een superdiverse stad.

Het Directeurenoverleg vertegenwoordigt maar een deel van de cultuursector: Rotterdam kent daarnaast ook vele grassroots organisaties, underground scenes en onafhankelijke makers, culturele ondernemers en amateurkunstenaars. In dit visiedocument nemen we de gehele sector onder de loep. Daarom staat een aanzienlijk gedeelte ervan in het teken van het creëren van nieuwe verbindingen, ontmoetingen en samenwerkingen: tussen de grassroots en de gesubsidieerde instellingen, tussen de nieuwe en de oude garde, en tussen de cultuursector en andere sectoren in Rotterdam.

We erkennen dat de cultuursector moet veranderen om haar potentie waar te maken. Daarom is dit visiedocument niet alleen een oproep aan de gemeente om cultuur een grotere rol te geven in haar beleidsplannen, maar ook een opdracht aan de instellingen in het Directeurenoverleg. Centraal staat de vraag: hoe kunnen we de cultuursector blijven vitaliseren, zodat we voeling houden met de transformatie van de stad. Omdat wij kunst en cultuur zien als een uiting én een onderdeel van de transformatie die Rotterdam nu ondergaat, mogen we als sector niet stil blijven staan. Door mee te veranderen, geloven we dat kunst en cultuur hun sleutelrol in de ontwikkeling van de stad kunnen behouden en versterken.

Kunst en cultuur vertegenwoordigen een waarde op zichzelf, laten zich niet sturen en kunnen dus ook niet zonder meer worden gebruikt om de problemen van de grote stad op te lossen. Juist vanuit die eigenstandige en authentieke positie levert cultuur een cruciale bijdrage aan de stad: cultuur *draagt* de stad in transitie.

2

DE CULTUURSECTOR IN ROTTERDAMSE CONTEXT

2.1 Nieuwe economische uitdagingen

Rotterdam staat van oudsher bekend als arbeidersstad: relatief veel inwoners hebben een mbo-opleiding genoten en de stad ontleent een groot gedeelte van haar identiteit aan de haven. Robotisering en automatisering zorgen er echter voor dat er steeds meer banen verdwijnen in belangrijke Rotterdamse bedrijfstakken, waaronder de metaalindustrie¹. Ook de haven is steeds minder zichtbaar in de stad: zo heeft de fruithandel in de Merwe-Vierhavens plaatsgemaakt voor innovatieve ondernemers, designers en kunstenaars. Deze ontwikkelingen worden beïnvloed door *new economy* - een term die gebruikt wordt om de economische en technologische veranderingen van de afgelopen dertig jaar te beschrijven, waarin onder meer digitalisering, duurzaamheid, innovatie en niet-traditionele bedrijfsmodellen een sterke rol spelen.

De stedelijke creatieve industrie, waar de Rotterdamse kunst- en cultuursector een onderdeel van uitmaakt (alsook de creatieve- en zakelijke dienstverlening en de media- en entertainment industrie), is relatief klein. In Rotterdam werken 9.000 mensen in de creatieve industrie, tegenover 11.000 in Den Haag, 12.000 in Utrecht en ruim 55.000 in Amsterdam. Gezien deze cijfers is het onwaarschijnlijk dat de creatieve industrie de komende jaren de nieuwe kurk wordt waar de Rotterdamse economie op drijft. Toch hebben investeringen in de creatieve industrie grote potentie: landelijke cijfers wijzen uit dat de banengroei tussen 2013 en 2015 daar met 1,4 procent het sterkst was. Daarmee droeg de sector afgelopen jaren sterk bij aan het economische herstel in Nederland, concludeert de Monitor creatieve industrie². Volgens dit rapport zou het relatieve belang van de creatieve industrie in Rotterdam twee- tot driemaal keer zo groot kunnen zijn.

2.2 De populariteit van Rotterdam

Rotterdam groeit in populariteit. De afgelopen jaren zagen we een toename van toeristen uit binnen- en buitenland en van het aantal (internationale) bedrijven die zich in de stad vestigden. Ook de hoeveelheid mensen die van buiten de stad naar

Rotterdam verhuisden steeg. Mede daardoor werden in 2016 24 procent meer woningen verkocht dan het jaar ervoor en stegen de huizenprijzen met 7 procent³.

Een levendige en gevarieerde kunst- en cultuursector draagt in grote mate bij aan de aantrekkelijkheid van de stad: van grote publiekstrekkingen als Museum Boijmans Van Beuningen tot kleinere initiatieven zoals het Eendracht Festival. Internationale media zetten Rotterdam de afgelopen jaren regelmatig in de schijnwerpers als aantrekkelijke reisbestemming; in tal van deze publicaties staan de architectuur en het culturele aanbod in de stad centraal.

Rotterdam kent echter geen cultuurinstelling die individueel zoveel prestige heeft dat het de gehele sector naar een hoger internationaal niveau kan tillen. Dat concludeerden de experts van de International Advisory Board (IABx) in oktober 2017. Om Rotterdam steviger op de kaart te zetten als (inter)nationale culturele hotspot, is er volgens de IABx-leden nauwere en intensievere samenwerking nodig - tussen verschillende spelers binnen de cultuursector, maar ook met andere sectoren. Ondanks de relatief kleine schaal van de creatieve industrie in Rotterdam, is er in de cultuursector een grote variëteit aan instellingen, disciplines, kunstvormen en bewegingen. Juist door de kracht van het gehele culturele speelveld te gebruiken, kan Rotterdam zich volgens het IABx-advies in de kijker spelen als authentieke culturele bestemming.

2.3 Weg uit de armoede

Ondanks het verbeterde imago van Rotterdam, kampen veel inwoners nog altijd met sociaaleconomische problemen. In Rotterdam is het risico op armoede het grootst: 15 procent van de huishoudens hebben een inkomen onder de lage-inkomensgrens⁴. Bijna de helft daarvan heeft te kampen met langdurige armoede en zit dus vier jaar of langer onder de lage-inkomensgrens. Een vijfde van alle Rotterdamse kinderen groeit op in armoede; bijna het dubbele ten opzichte van de rest van Nederland (Defence for Children, 2016).

Armoede heeft gevolgen voor de bewegingsvrijheid van burgers. Zo doen Rotterdamse kinderen uit armere gezinnen vaker alleen mee met activiteiten in hun eigen buurt, terwijl kinderen uit kapitaalkrachtige huishoudens naar activiteiten gaan op verenigingen en clubs buiten de eigen buurt⁵ (IDEM Rotterdam, 2016).

Kunst en cultuur kunnen je blik op de wereld verbreden, en bieden handvatten voor persoonlijke ontwikkeling waardoor je mogelijk kunt ontsnappen aan de "cultuur van armoede" die je in de greep houdt. Juist kunst en cultuur bieden kinderen in achterstandssituaties de mogelijkheid om hun eigen artistieke talenten te ontdekken en te ontwikkelen. Die talenten komen in het reguliere onderwijs vaak onvoldoende in het zicht door de eenzijdige gerichtheid op cognitieve- en sociale vaardigheden. Actieve kunstbeoefening is cruciaal voor de zintuiglijke en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Het ontbreken daarvan staat de vorming van evenwichtige persoonlijkheden in de weg en bestendigt de achterstanden waarmee kinderen kampen. Een vereiste hiervoor is dat alle Rotterdammers voldoende in aanraking komen met cultuur, ongeacht hun sociaaleconomisch milieu. Gedegen cultuureducatie biedt hiertoe mogelijkheden (zie ook paragraaf 3.5), evenals het creëren van voldoende kansen voor georganiseerde en ongeorganiseerde deelname aan cultuur buitenschools.

2.4 Polarisation en verbinding

In het publieke debat worden met regelmaat zorgen geuit over polarisation in Nederland. Ter illustratie van dit sociaal-maatschappelijke vraagstuk werd Rotterdam na de Tweede Kamerverkiezingen in 2017 in de media herhaaldelijk als voorbeeld naar voren geschoven. In de Afrikaanderwijk werden de PVV en DENK namelijk de twee grootste partijen. Nadat bekend werd dat deze twee partijen in maart 2018 in Rotterdam ook meedoen aan de gemeenteraadsverkiezingen, was dit voor verschillende media wederom aanleiding om een verband te leggen tussen polarisation en de Maasstad.

Het stedelijk expertisecentrum voor integratie, discriminatie en (hbt-)emancipatie IDEM Rotterdam onderschrijft dat er in sommige stadsgebieden sprake is van een kloof langs lijnen van etniciteit, leeftijd en sociaaleconomische positie⁶. Het onlangs verschenen rapport De sociale staat van Nederland⁷ schetst op landelijk niveau een genuanceerder beeld. In tegenstelling tot wat mediaberichtgeving zou doen vermoeden, vond in 1994 nog 49 procent van de bevolking dat er te veel mensen van een andere nationaliteit in Nederland wonen, terwijl dit in 2017 31 procent was.

Meer dan 83 procent van alle Rotterdamse inwoners voelt zich Rotterdammer en 96 procent is in meer of mindere mate trots op de stad⁸. In een tijd waarin burgers met een migratieachtergrond vaak een complexe relatie hebben met hun Nederlanderschap, zijn dit belangrijke aanknopingspunten. Voor onze culturele instellingen ligt er een kans en een plicht om op zoek te gaan naar verhalen en perspectieven, die met alle Rotterdammers te delen, en uit te nodigen tot ontmoeting tussen verschillende bevolkingsgroepen. Op deze manier kunnen kunst en cultuur een verbindende kracht zijn en bijdragen aan de vorming van een nieuw inclusief Rotterdams narratief, en de bevordering van de sociale cohesie in de stad.

2.5 De superdiverse stad

In Rotterdam wonen meer dan 170 nationaliteiten bij elkaar - ongeveer de helft van alle bewoners heeft een migratieachtergrond. Dit percentage zal de komende jaren alleen maar toenemen: in 2030 heeft naar verwachting 60 procent van de Rotterdammers een migratieachtergrond⁹.

Net zoals in andere grote steden kan er in Rotterdam gesproken worden van superdiversiteit. Ook binnen migrantengroepen is er namelijk groeiende diversiteit, die te maken heeft met verschillen in opleidingsniveau, arbeidspositie, levensstijl, religie, leeftijd en taalvaardigheid. Deze 'diversifiëring van diversiteit' kan de komende decennia bijdragen aan het oplossen van complexe vraagstukken op het gebied van integratie en inclusiviteit; de scheidslijnen die de samenleving verdelen worden immers diffuser.

In een superdiverse stad liggen kansen, ook voor de cultuursector. Niet iedereen zal zich herkennen in een overkoepelend narratief van de stad, maar er is iets dat ons als Rotterdammers bindt: een stedelijke cultuur met positieve en negatieve kanten. De spanning in deze cultuur wordt door groepen in de samenleving gebruikt als energie voor identiteitsontwikkeling, en door cultuurmakers voor hun culturele productie: "Wij zijn van Zuid, wij zijn van de straat, wij zijn de

avant-garde, wij koesteren onze culturele tradities.....” Het is niet de taak van de cultuursector om die spanning op te lossen, maar juist om daar uitdrukking aan te geven en te tonen aan de samenleving. Geestverwante culturele instellingen zoeken elkaar op om op die manier hun productiekraft te vergroten en zich te verbinden met initiatieven in wijken en met gemeenschappen. In de kennismaking met de diversiteit aan culturen groeit het inclusieve verhaal van de stad.

1

Platform31, 2017
(<http://www.platform31.nl/publicaties/robotisering-en-automatisering-in-de-metaal-sector-betekenis-voor-werk-en-onderwijs>)

2

---

iMMovator, 2016
(http://www.immovator.nl/sites/default/files/content/monitor_creatieve_industrie_2016.pdf)

3

Rotterdam Partners, 2016
(<https://rotterdampartners.nl/over-rotterdam/facts-and-figures/>)

4

In 2016 was de lage-inkomensgrens 1030 euro voor een alleenstaande, 1370 euro voor een alleenstaande ouder met één kind en 1940 euro voor een stel met twee kinderen.

5

IDEM Rotterdam, 2016
(<https://idemrotterdam.nl/feitenkaart-armoede/>)

6

Gebiedsbeelden van IDEM Rotterdam, 2017
(<https://idemrotterdam.nl/gebieden/downloads/>)

7

Sociaal en Cultureel Planbureau, 2017
(https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2017/De_sociale_staat_van_Nederland_2017)

8

Omnibusenquête, 2017
(<https://www.rotterdam.nl/nieuws/uitslag-omnibus-2017/5177-a.Feitenkaart-Rotterdamers-over-hun-stad.-Omnibusenquete-2017.pdf>)

9

Bevolkingsprognose 2013-2030. COS, 2012
(<https://rotterdam.buurtmonitor.nl/handlers/ballroom.ashx?function=download&id=38>)

Daarvan zien we al de resultaten: De grootstedelijke jongerencultuur is 'superdivers': daar zien we de scheidslijnen dunner worden. Binnen de informele cultuur 'op straat' vinden culturen en leefstijlen elkaar. Culturele instellingen kunnen bij uitstek een podium bieden aan nieuwe perspectieven, en uitdagen tot reflectie en debat over grootstedelijke complexe vraagstukken als 'Wat bindt ons in een stad waarin minderheden de meerderheid vormen?'

Hiervoor is het noodzakelijk dat de culturele sector meebeweegt met de (demografische) ontwikkeling van de stad. De bevolkingsprognose voor Rotterdam stelt ons voor grote uitdagingen wat betreft diversiteit en inclusiviteit van de (gesubsidieerde) culturele instellingen. Als we alle Rotterdamers willen bereiken en representeren, is hervorming op verschillende vlakken noodzakelijk, waaronder het programma-aanbod en het personeelsbestand. Ook moeten kwaliteitseisen en -normen binnen de sector, die momenteel voornamelijk gestoeld zijn op westerse tradities, kritisch onder de loep genomen worden.

OK Future
Connor Schumacher & Lucy Suggate
(Dansateliers)
Foto: Paul Sixta

Boven: Dancing Museums
(EU-project, o.a. Dansateliers)
Foto: Fred Ernst

Onder: To Come Between
Connor Schumacher (Dansateliers)
Foto: Luis Rios Zertuche

3 UITDAGINGEN EN KANSEN CULTUURSECTOR

In het vorige hoofdstuk beschreven we de grootste veranderingen waar Rotterdam mee te maken heeft en de rol van kunst en cultuur hierin. Hoe kunnen we deze rol optimaal benutten? En welke transformatie moet de cultuursector daarvoor zelf ondergaan? In dit hoofdstuk gaan we in op wat we de veranderende stad te bieden hebben, en op de belangrijkste uitdagingen en kansen voor onze sector.

3.1 Placemaking en programmering van de stad

De Rotterdamse kunst- en cultuursector bereikt jaarlijks honderdduizenden mensen, zowel binnen als buiten de stad. Zo brachten 1,2 miljoen mensen in 2017 een bezoek aan Rotterdamse musea¹. Ongeveer de helft van de Rotterdammers bezoekt minstens een keer per jaar een vorm van cultureel erfgoed (museum, archief, galerie, etc.), 64 procent bezoekt een cultureel festival en ruim vier vijfde van de stadsbewoners minstens één culturele voorstelling².

De invloed en het bereik van kunst en cultuur houden echter niet op buiten de deuren van onze culturele instellingen. Kunst en cultuur zijn bepalend voor het succes van een gebied en kunnen de sociale cohesie in de stad bevorderen. Door middel van *placemaking* kunnen we in samenwerking met bewoners en andere belanghebbenden bijdragen aan het optillen van wijken en aan het vormgeven van de fysieke stad. Om optimaal gebruik te maken van deze potentie, moeten kunst en cultuur betrokken worden als strategische pijler onder de stedelijke ontwikkeling. Dat gebeurt nu nog weinig: cultuur wordt vaak gezien als een *after-thought* en onze instellingen worden zelden vanaf de startfase betrokken bij de herstructurering van gebieden.

Een concreet voorbeeld hiervan is het Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ), een langdurig project gericht op het inhalen van achterstanden op het gebied van onderwijs, werk en wonen. In de uitvoeringsplannen 2012 - 2014 en

2015 - 2018 wordt nauwelijks gerept over de rol van kunst en cultuur hierin. Pas in 2017 werd in de Tweede Kamer een motie aangenomen om als onderdeel van het NPRZ een onderzoek te starten naar een groot cultureel instituut op Rotterdam-Zuid. Deze zou in 2025 voltooid moeten worden en kan volgens het Rotterdamse college 'de verandering van Zuid versnellen'. De kennis en expertise die de cultuursector in huis heeft, zijn hierbij cruciaal. Het is daarom van groot belang dat onze instellingen met de gemeente en andere stakeholders structureel aan tafel zitten, om mee te praten en te beslissen over de invulling van dit soort grootschalige culturele projecten en omgevingsvisies.

Het benutten van de kracht van cultuur in placemaking vereist echter ook verantwoordelijkheid van onze instellingen. Vaak is het nu nog onduidelijk welke rol wij *zelf* willen innemen in het vormgeven van de fysieke ruimte van de stad en de sociale opgaven in de wijk. In dit verband wijst het IABX rapport op een gebrek aan "interconnectivity", zowel binnen de sector als in relatie met andere sectoren. Het ontbreekt aan slagkracht en aan de incentives om gezamenlijk verantwoordelijkheid te nemen voor het ecosysteem van de wijk. Het smeden van coalities en consortia met meerdere partners binnen en buiten de sector maakt het mogelijk om duidelijke afspraken te maken en centrale regie te voeren, waarmee we het probleem van de interconnectivity kunnen ondervangen. Die consortia dienen de opdracht en de middelen te krijgen voor het gezamenlijk ontwikkelen en uitvoeren van specifieke programma's die aansluiten op de behoeften en het karakter van de wijken.

3.2 Vormgeven aan het verhaal van de stad

Kunst en cultuur hebben ook de potentie om een nieuw licht te werpen op de stad of een gebied door onzichtbare verhalen zichtbaar te maken. Sommige culturele instellingen zetten zich hier al jaren voor in. Toen Rotterdam nog bekend stond als grauwe, ruige arbeidersstad, zette Motel Mozaïque bijvoorbeeld de zachte kant van Rotterdam in de schijnwerpers met kunstinstallaties, performances en kunstzinnige rondleidingen langs bouwputten in de stad. Ook nu nog benadrukt Motel Mozaïque met kunst de potentie van onderbelichte stadsgebieden. Zo vond in september 2017 voor de derde keer het evenement Fabrique Mozaïque plaats in het Merwe-Vierhavensgebied, met optredens tussen kunstwerken van Atelier Van Lieshout, en ontdekkingsroutes langs oude havenloodsen, nieuwe ontwerpstudio's en technologische pioniers.

Een nauwe relatie tussen de cultuursector en de diverse gemeenschappen in de stad zorgt er voor dat onze instellingen op een directere manier meekrijgen wat er onder wijkbewoners speelt. Hoe gaan ze om met hun stad? Waar maken ze zich zorgen over? En hoe ervaren ze hun alledaagse leven in Rotterdam? In het verken- nen van dit soort vragen liggen kansen om nieuwe perspectieven en vergeten tradities uit stadswijken op te halen en deze te verwerken in culturele programma's waar verschillende publieksgroepen zich in herkennen. Als cultuursector kunnen we zo bijdragen aan een sterker gezamenlijk verhaal van de stad.

3.3 Vinger aan de pols in het informele culturele veld

Kunst en cultuur zijn natuurlijk niet voorbehouden aan onze culturele instellingen. Rotterdam kent een levendige culturele scene, met grassroots-instellingen,

centra voor amateurkunst, informele culturele collectieven, en vele zelfstandige culturele ondernemers, kunstenaars en makers. Op allerlei manieren dragen zij bij aan het culturele veld van Rotterdam, aan het welbevinden van Rotterdammers, aan nieuwe stromingen en genres, en aan ruimte voor experiment.

Programmering en presenteren staan in de regel centraal in het beleid. Maar kunst is in de eerste plaats “doen”. Dit *maken* en *produceren* zien we met name in de informele culturele netwerken van onze stad, waar de hobbyist, de amateur, de deeltijdkunstenaar en de outsider domineren. Deze scene is voor de institutionele cultuur moeilijk grijpbaar. Aandacht voor deze humuslaag is evenwel cruciaal voor de vitaliteit van onze stad. We moeten dus oog hebben voor de hubs die de verbindingen vormen in deze netwerken: de informele werkplaatsen, de experimentele werkvormen, de buitenschoolse leerwegen ed. En soms staan uit deze humuslaag plotseling artiesten op zoals Rotterdam Airlines en Broederliefde. Maar ook op bescheidener schaal beleven mensen oneindig veel plezier aan hun popkoor, jamsessie, leesclub etc. De cultuursector speelt daarin een rol, als verbinder, ontwikkelaar, productie- en leerplek, en als sociaal-culturele antenne.

Digitalisering heeft het voor de informele maker makkelijker gemaakt om werk te verspreiden en in contact te komen met een groter publiek, zonder tussenkomst van gevestigde instellingen. Dit biedt met name jonge talenten meer onafhankelijkheid. Een grote fanbase op social media kan voor een beeldend kunstenaar of muzikant meer betekenen dan een goede recensie in een landelijke krant. In sommige gevallen leidt dit ertoe dat talent kan excelleren zonder de hulp en steun van traditionele gatekeepers als gevestigde culturele instellingen en kunstcritici.

Een Rotterdams voorbeeld van deze ontwikkeling is de zangeres Sevdaliza. Zij begon haar muziekcarrière niet op kleine lokale podia en festivals, maar werd via het internet direct opgepikt in het buitenland. In 2015 bracht ze in eigen beheer twee EP's uit, en reisde in datzelfde jaar nog voor optredens af naar onder meer Berlijn, Londen en Los Angeles.

Niet alle kunstenaars, organisaties en collectieven hebben interesse om verbindingen aan te gaan met culturele instellingen in Rotterdam. Voor hen die daar wel behoefte aan hebben, ligt er voor het gesubsidieerde deel van de sector een kans om hen gelijkwaardige samenwerkingen, ontmoetingen en een platform te bieden voor hun werk. Onze instellingen zouden hier ook de vruchten van kunnen plukken: nauwere samenwerkingen met het hele culturele veld maken het mogelijk om de vinger aan de pols te houden als het gaat om innovatie, nieuwe kunstvormen en opkomend talent in de stad.

3.4 Bijdrage aan een diverse cultuursector

De cultuursector in Rotterdam lijkt in toenemende mate aandacht te hebben voor diversiteit en inclusiviteit. Vooral gesubsidieerde instellingen krijgen van onder meer (ongesubsidieerde) grassroots organisaties, activisten en jonge (biculturele) makers het verwijt niet divers genoeg te zijn. Met name als het op etnische afkomst aankomt, vormt het programma, het personeelsbestand en het publiek van deze instellingen volgens critici geen goede afspiegeling van de superdiverse Rotterdamse bevolking.

De RRKC stuurde onlangs een enquête uit naar alle culturele instellingen in het Cultuurplan 2017-2020. Deze werd ingevuld door 65 van de 86 organisaties. Uit de resultaten blijkt dat 56 procent van de respondenten de Code Culturele Diversiteit (CCD) toepast. Hiervan heeft 41 procent expliciet beleid om meer culturele diversiteit te bevorderen, terwijl 47 procent de CCD impliciet toepast³.

Onze sector wordt bekritiseerd: gesubsidieerde instellingen zouden te sterk vasthouden aan hun eigen voorwaarden en kwaliteitseisen, waardoor een gedeelte van de ongesubsidieerde organisaties, makers en andere culturele professionals het gevoel heeft niet evenveel zeggenschap en mogelijkheden te hebben.

Verskillende knelpunten en dilemma's leidden er echter toe dat de omslag naar een meer diverse cultuursector niet snel verloopt. Zo zijn opvattingen over kwaliteit, collectiebeheer en cultureel erfgoed binnen gevestigde instellingen vaak gestoeld op de westerse canon. Een diverser personeelsbestand zou ruimte voor kritiek, meerstemmigheid en nieuwe perspectieven bevorderen. Door een gebrek aan doorstroom en het terugvallen op netwerken binnen overwegend witte organisaties, verloopt ook dit proces langzaam. Hierin willen we nu echt stappen gaan zetten, door de zittingstermijnen van directeuren te beperken en maatregelen te treffen die de doorstroming en diversifiëring van het personeelsbestand bevorderen.

Opmerkelijk is dat diversiteit geen prangend vraagstuk is binnen veel culturele grassroots organisaties waarin de superdiversiteit van de stad tot uiting komt. Zo kent Rotterdam een bloeiende bottom-up spokenwordscene met een diverse samenstelling aan organisatoren, artiesten en publiek. Meer samenwerking tussen grassroots organisaties en gevestigde culturele instellingen zou dan ook een logische stap zijn om de 'interconnectiviteit' binnen de gehele sector te bevorderen.

Hier en daar komen dergelijke samenwerkingen al tot stand. Zo gaf Showroom MAMA in augustus 2017 de sleutel van haar galerie aan het jonge kunstcollectief Mami Bricks. Deze kreeg twee weken lang carte blanche voor het organiseren van een reeks evenementen, waaronder muzieksessies en een expositie.

Bij ongesubsidieerde bottom-up initiatieven is er groeiende frustratie, omdat zij zich niet serieus genomen voelen door de 'gevestigde orde'. Grassroots organisaties hebben het gevoel vooral gebruikt te worden als 'pr-tool' om nieuwe en diversere doelgroepen aan te trekken. Zij vragen meer vrijheid en vertrouwen van Rotterdamse instellingen, zodat er ruimte komt voor gelijkwaardige samenwerkingen en er toegewerkt wordt naar een sector waarin iedereen kan meepraten en deelnemen. Wij nemen deze boodschap ter harte, en willen ons inspannen om op gelijkwaardig niveau tot intensieve samenwerking te komen.

Gehoor geven aan de brief⁴ die tachtig jonge Rotterdamse makers in juni 2017 aan wethouder Pex Langenberg schreven, zou eveneens een goede stap kunnen zijn in dit proces. In deze open brief vragen zij om meer fysieke en financiële ruimte in de stad en een (gemeentelijke) counterpartner die opkomt voor hun belangen en de verbinder is tussen jonge makers en gevestigde partijen als Rotterdam Festivals en het Directeurenoverleg.

3.5 Cultuureducatie voor elke Rotterdammer

Kunst en cultuur maken weerbaar en helpen jongeren met een andere blik naar de wereld te kijken. Een groot cultureel kapitaal helpt bovendien om jezelf met individuele kwaliteiten te onderscheiden. Dit wordt steeds belangrijker nu de arbeidsmarkt flexibeler wordt en werknemers zich continu moeten heroriënteren en bijscholen, stelt socioloog Koen van Eijck⁵. Het is daarom essentieel dat zoveel mogelijk kinderen en jongeren in aanraking komen met kunst, om zo hun verbeeldingskracht, leergierigheid en creatieve vaardigheden te ontwikkelen.

Goed cultuuronderwijs stimuleert de persoonlijke ontwikkeling van kinderen en helpt zo mee om iedereen gelijke kansen te geven. Door jongeren een andere blik op de wereld te geven, draagt cultuureducatie ook bij aan Rotterdam als *inclusieve stad*. Daarom is het essentieel dat scholen meer verantwoordelijkheid nemen om cultuureducatie in het curriculum te verankeren, en samen met onze instellingen doorlopende leerlijnen ontwikkelen.

In het programma Cultuureducatie met Kwaliteit wordt hiermee in diverse coalities van cultuurinstellingen ervaring opgedaan. De culturele instellingen willen zo in 2020 90 procent van alle Rotterdamse scholen in het primair onderwijs en 45 procent van het voortgezet onderwijs bereiken⁶. Om deze ambities te realiseren, is het belangrijk dat de wethouders van Onderwijs en Cultuur gezamenlijk de scholen inhoudelijk en financieel faciliteren en heldere afspraken opnemen in het collegeprogramma.

3.6 Jongeren in Rotterdam

Rotterdam is een jonge stad: één derde van alle inwoners is jonger dan 27 jaar. Hoewel bevolkingsprognoses uitwijzen dat vergrijzing ook in Rotterdam toeneemt, zal dit in mindere mate gebeuren dan in de rest van het land. Naar verwachting is in 2030 het aandeel 65-plussers in Rotterdam 18 procent, ten opzichte van 24 procent in Nederland⁷.

Jongeren leven in drie werelden tegelijk, die elk op een andere manier van invloed zijn; de wereld van school, van thuis en de wereld van de *peers*; de vrienden die je op straat en op internet ontmoet. Die werelden liggen in sociaal en cultureel opzicht vaak ver uit elkaar. Veel Rotterdamse jongeren leven daardoor in een continue spanningsveld. Ze leren daardoor natuurlijk ook om te schakelen tussen culturen en ze gebruiken cultuur om uitdrukking te geven aan hun leefsituatie en voor hun identiteitsontwikkeling. Juist door het schuren van de drie werelden komt de energie vrij die de Rotterdamse rauwe cultuur kenmerkt. In die *peerworld* ontwikkelen jongeren de informele cultuur die bijdraagt aan hun vorming, wordt cultureel kapitaal gevormd, en ontstaat ook de liefde voor cultuur. In subculturen als hiphop en skatecultuur vinden jongeren met verschillende etnische en sociaaleconomische achtergronden elkaar. Daar wordt kunst veelal intensief beleefd, en de basis gelegd voor verdieping. Die liefde voor cultuur zorgt ook voor de energie die nodig is voor het ontwikkelen van burgerschap. Overheden en instellingen moeten bezien hoe zij voor die leefwereld van toegevoegde waarde kunnen zijn.

Rotterdam is een echte MBO-stad. De grootste groep van schoolgaande jongeren bezoekt een MBO, waar zij worden opgeleid voor de meest uiteenlopende beroepen. Daarbij gaat het veelal om creatieve beroepen. Er bestaan goede

contacten tussen kunstinstellingen en de grote ROC's, die behoefte hebben aan buitenschoolse leersituaties, zoals ateliers, presentatieplekken en (film)studio's. Deze jongeren brengen een groot creatief potentieel met zich mee en zijn de dragers van de nieuwe superdiverse stadscultuur. Er is dus alle reden om die verbinding te verstevigen, en om er voor te zorgen dat jongeren buiten school ook daadwerkelijk aan de slag kunnen. Onderwijs, cultuursector, kunstvakonderwijs, overheid en bedrijfsleven kunnen meer doen om dit potentieel voor de stad en voor de jongeren zelf te benutten. Daartoe is wel nodig dat de focus minder wordt gelegd bij toptalent, en doorstroming naar het HBO. In dit middensegment ligt de kracht van jongeren meer bij maken en doen, en minder bij cognitie. Daar ligt ook de kracht van de cultuursector, en in dit middensegment zien we bij het bedrijfsleven een schreeuwende behoefte aan goede vakmensen. Als we kans zien om de ketens te sluiten kunnen we Rotterdam een ijzersterke positie bezorgen op dit middensegment, waar andere steden dit laten liggen. En het past bij de stad: we zijn immers *Rotterdam Vakmanstad*.

3.7 Verbetering vestigingsklimaat

De kunst- en cultuursector biedt werkgelegenheid en bedrijvigheid in Rotterdam, maar heeft hierin maar een klein aandeel, vergeleken met grotere sectoren en bedrijfstakken in de stad. Om tot volle wasdom te komen, zou er meer geïnvesteerd moeten worden in de creatieve industrie, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk.

Kunst en cultuur stimuleren de Rotterdamse economie echter ook indirect. Zo is een goed woon- en leefklimaat een belangrijke factor voor het vestigingsklimaat. Een gezonde kunst- en cultuursector maakt hier een groot onderdeel van uit: Naast voldoende woon-, winkel- en groenaanbod is de aanwezigheid van kunst en cultuur niet weg te denken uit een bruisende en aantrekkelijke stad.

Een derde factor waarin de cultuursector een belangrijke rol kan spelen betreft de ontmoetingsfunctie. Het organiseren van de ontmoeting is een kernelement geworden in het functioneren van de stad. In een tijd waarin alles ook digitaal kan is het organiseren van de fysieke ontmoeting een speciale aangelegenheid geworden. De creatieve vonk wordt niet alleen op internet gegenereerd, maar komt ook tot stand als mensen vanuit verschillende achtergronden maar met overeenkomstige interessegebieden bij elkaar komen. Dat zien we in de opkomst van creatieve hubs, semi-openbare werkplekken, en thematische ontmoetingen en manifestaties. Het succes van steden hangt steeds meer af van de mate waarin zij kans zien om nabijheid te creëren, en een vitaal klimaat weten te scheppen waarin experiment en de onverwachte ontmoeting floreren.

Duurzame netwerken en ontmoetingen tussen verschillende stakeholders binnen en buiten de cultuursector zijn onmisbaar bij het stimuleren van de nieuwe economie. Het Venture Café in het Groothandelsgebouw is een voorbeeld van hoe hier structureel aan gewerkt kan worden. Tijdens de Thursday Gatherings worden hier wekelijks gratis paneldiscussies en presentaties georganiseerd. Startups, grote bedrijven en ondernemers uit allerlei verschillende bedrijfstakken komen hier op laagdrempelige manier samen om na te denken over innovatieve oplossingen voor allerlei gedeelde vraagstukken. Onze instellingen kunnen meer in dit soort initiatieven participeren en zo hun functie als huiskamer van de stad versterken.

3.8 Kraamkamer voor verbeeldingskracht en innovatie

In een tijdperk van grote economische, technologische en maatschappelijke transitie is er behoefte aan verbeeldingskracht. Een koppeling van creativiteit en innovatie aan Rotterdamse bedrijven biedt hiertoe talloze kansen. De kunst- en cultuursector is uitermate geschikt om in samenwerking met andere economische en maatschappelijke sectoren nieuwe oplossingen aan te reiken, verschuivingen in kaart te brengen en te onderzoeken wat er in de toekomst mogelijk zou kunnen zijn.

Het International Advisory Board (IAB) adviseerde in 2015 om de cultuursector op directere manieren te betrekken bij het bedrijfsleven en andere sectoren in de stad. De speciale cultuureditie van het IAB, de IABx, borduurde hier in 2017 op voort door te stellen dat kunst en cultuur een sleutelrol hebben in het stimuleren van innovatie. Het IABx-rapport raadt hiertoe een open dialoog tussen bedrijven, de gemeente, onderwijsinstellingen, autonome kunstenaars en culturele instellingen aan, waarin gezocht wordt naar gezamenlijke behoeften en interesses. De cultuursector leent zich door het innovatieve klimaat en de faciliteiten waarover instellingen beschikken bij uitstek voor het creëren van laboratoriumsituaties en experimentele werkvormen. Als de cultuursector zich openstelt voor het grote aantal startups in de stad, kan dat het startpunt zijn voor nauwere samenwerking tussen deze partijen.

3.9 Industrievorming en structuurversterking

In Rotterdam ontbreken industrieën die direct gerelateerd zijn aan de verschillende kunstdisciplines. Met als gunstige uitzonderingen de architectuur en de muziekindustrie. Het gevaar is dat toptalent de stad ontgroeit en verlaat, omdat zij elders meer potentie ziet om te excelleren. Het behouden van toptalent is niet alleen goed voor het imago van de stad, maar schept ook precedent voor nieuwe talenten. Succesvolle kunstenaars, makers en artiesten worden rolmodellen voor een nieuwe generatie.

Er zijn natuurlijk voorbeelden van kansrijke clusters. Te denken valt aan clusters rond productiebedrijven zoals het Huis van Asporaat, studio Roosegaard en aan de hiphop- en spoken word scene. Succesvolle festivals zoals IFFR en Art Rotterdam zijn eveneens belangrijke kernen van economische activiteit, die veel bedrijvigheid aantrekken. En wat te denken van de Rotterdamse Grime-pioniers NoizBoiz, die het hart blijken te zijn van een nieuwe internationale muziekstroming. Het is zaak dat deze talenten hun Rotterdamse basis uitbouwen en niet naar Londen of New York uitwijken.

Minder geslaagd is natuurlijk het voorbeeld van het mediacluster, dat eens te meer aantoont dat het in Rotterdam alleen lukt als bedrijfsleven, overheid en cultuursector er gezamenlijk aan trekken, en er aan blijven trekken!

Om te zorgen voor levensvatbare industriële ketens, is het belangrijk dat Rotterdam investeert in lokale culturele industrieën. Als het bijvoorbeeld om de disciplines gaming of film gaat, ontbreken er belangrijke schakels om tot een volwaardige lokale industrie te komen. De cultuursector kan op verschillende manieren toewerken naar het compleet maken van ketens, bijvoorbeeld door meer aansluiting te zoeken bij het kunstvakonderwijs en de grote mbo-populatie

van Rotterdam. Daarvoor dienen overheid, bedrijfsleven en cultuursector bij elkaar te komen, en te inventariseren waar de potentie zit in Rotterdam en welke schakels ontbreken. Vervolgens dienen er programma's te worden ontwikkeld op specifieke terreinen waaraan partijen zich binden binnen heldere organisatorische en financiële kaders.

3.10 Nieuwe relatie met de gemeente

Alle kansen, dilemma's en uitdagingen in dit hoofdstuk vragen om een daadkrachtige cultuursector. Hoewel de meer dan zeventig instellingen in het Directeurenoverleg elk een eigen visie en agenda hebben, moeten wij daarom sterk inzetten op het gezamenlijk aanpakken van stedelijke vraagstukken op het gebied van placemaking, ketenvorming, ontmoeting en programmering van de stad.

1

Rotterdam Partners, 2018
(<https://rotterdampartners.nl/pers/persberichten/toerisme-in-rotterdam-blijft-stijgen/>)

2

Cultuurparticipatie van Rotterdammers.
OBI, 2015 (<https://rotterdam.buurtmonitor.nl/handlers/ballroom.ashx?function=download&id=198>)

3

Onderzoek Culturele Diversiteit in de Rotterdamse cultuursector. RRC en Erasmus Universiteit Rotterdam, 2017
(<https://www.rrkc.nl/wp-content/uploads/2017/12/Onderzoeksrapport-EUR-Culturele-diversiteit.pdf>)

4

<https://www.theaterkrant.nl/wp-content/uploads/2017/06/Brief-culturele-vernieuwers-20170601-1.pdf>

5

De leerkracht, het kapitaal en de rugzak.
KCR, 2017 (https://kc-r.nl/media/346618/171009-kcr_blogbundel_wt_sh.pdf)

6

Reikwijdte & Armslag. Gemeente Rotterdam, 2016 (https://www.rotterdam.nl/vrije-tijd/cultuurplan-2017-2020/Reikwijdte-en-Armslag-Cultuurplan-2017-2020-voor-web_DEF.pdf)

7

Bevolkingsprognose 2013-2030. COS, 2012
(<https://rotterdam.buurtmonitor.nl/handlers/ballroom.ashx?function=download&id=38>)

8

Raad voor Cultuur, 2017
(<http://toekomst-cultuurbeleid.cultuur.nl/verkenning/>)

Om de bijdrage die kunst en cultuur hieraan leveren optimaal te benutten, willen wij in de vorm van consortia veel nauwer met het stadsbestuur en andere partijen buiten de cultuursector samenwerken aan grootschalige gemeentelijke plannen. Daarvoor is een hernieuwde relatie met de gemeente nodig, waarin de cultuursector een strategische partner wordt in de ontwikkeling van de stad. In dit nieuwe samenwerkingsverband hebben we meer programmafinanciering nodig aanvullend op de bestaande instellingsfinanciering.. Het huidige systeem van instellingsfinanciering belemmert intensieve samenwerking waar het gaat om instellingsoverstijgende belangen. Het systeem moet worden aangevuld met programmafinanciering voor instellingen die willen werken aan stedelijke programma's. Daarbij willen wij ook graag begrippen als "subsidie-afhankelijkheid" of "subsidieverslaving" vervangen door begrippen die recht doen aan het feit dat de sector waarde levert voor de stad. De overheid "investeert" volop in het bedrijfsleven zonder daarop een "subsidie etiket" te plakken. Cultuur draagt de stad, en daarom moet je "investeren" in de culturele infrastructuur.

Met de introductie van de regionale culturele infrastructuur (RIS) stuurt ook de landelijke Raad voor Cultuur aan op meer samenwerking op stedelijk niveau⁸. De RIS maakt grootschalige plannen vanuit stedelijke regio's leidend in de toekenning van rijksmiddelen. Dit vraagt om een intensieve samenwerking tussen het Rotterdamse stadsbestuur, de culturele sector en andere stakeholders in het ontwikkelen van aansprekende grootstedelijke plannen. Komen deze er niet, dan loopt Rotterdam mogelijk stimuleringsgelden van het Rijk mis.

Straatkunst van Ramon Martin
aan de Kromme Elleboog in het
Witte de Withkwartier
Foto: Iris van den broek

Verenigingsdag Pernis, 2016
Foto: Arnoud Verhey

SAMENVATTING

Aanbod aan de inwoners van Rotterdam

In dit hoofdstuk presenteren we een samenvatting van zowel ons aanbod aan de stad als een voorstel aan het Rotterdamse stadsbestuur om ons te helpen dit aanbod te verwezenlijken.

I Economische transformatie en talentontwikkeling

Rotterdam vernieuwt zijn haven en is op zoek naar wat 'the new economy' voor de stad kan betekenen. De nieuwe economie draait om duurzaamheid, belevenis en betekenisgeving. De concurrentiekracht van steden wordt bepaald door een creatieve voedingsbodem en een vitaal cultureel klimaat. In de ontwikkeling van een creatieve industrie loopt Rotterdam achter. Een sterkere binding met de culturele sector biedt hier volop kansen, maar er ontbreken nog essentiële schakels in de ketens van ontwikkeling-productie-distributie-presentatie (zoals in muziek, beeld & design en film). De sector architectuur is een goed voorbeeld van een sector waar de keten wel compleet is. Er zou meer systematisch gekeken kunnen worden naar andere sectoren waar nu nog schakels ontbreken. Om deze kansen te benutten hebben we talent nodig dat we vervolgens aan de stad binden. Dat talent is er ook; de stad heeft uitstekende kunstvakopleidingen en ook de grote mbo- en hbo-populatie in de stad draagt groot potentieel in zich. Een aantal culturele instellingen voorziet in niet-lineaire routes voor talentontwikkeling gericht op de beroepspraktijk. De stad moet bereid zijn dit talent verder te ontwikkelen, en zorgen voor een vestigingsklimaat dat creatieven bindt aan de stad. Essentiële factoren daarin zijn het creëren van platforms voor ontmoeting, uitwisseling en experiment. Het Venture Café is een goed voorbeeld zo'n platform. CityLab 010 draagt bij aan het experiment. Onze rijke culturele infrastructuur biedt vele mogelijkheden om door thematische ontmoeting en experiment aan het vestigingsklimaat bij te dragen.

Voor het vestigingsklimaat van bedrijven en bewoners zijn kunst en cultuur cruciaal; het sterke internationale imago van de stad is in belangrijke mate verbonden met de culturele iconen zoals Museum Boijmans Van Beuningen, de Kunsthal en het IFFR. Het authentieke karakter van de stad wordt evenwel vooral gedragen

door de informele cultuur die zich afspeelt buiten het bereik van scholen en instellingen zoals de skatecultuur, hiphop, spoken word, streetart, die veelal een economische dimensie kennen: jonge Rotterdammers starten er hun economische loopbaan. Door het beter faciliteren en uitdragen van de cultuur die ontstaat in wijken, de informele netwerken en grassroots-instellingen kunnen we een specifieke en kenmerkende Rotterdamse grootstedelijke cultuur ontwikkelen.

Wij bieden de stad:

- Meer inzet van onze culturele infrastructuur voor thematische ontmoeting en experiment;
- Met het bedrijfsleven en de overheid werken aan systematische plannen voor de verdere ontwikkeling van creatieve sectoren en het completeren van de ketens;
- De ruimte en mogelijkheden aan Rotterdams cultureel (top)talent om onze culturele voorzieningen in de stad te gebruiken als laboratorium en podium;
- Dat wij toptalent uit de wereld naar de stad brengen en voor verbinding zorgen met andere student- en startup communities (IABX);
- De talenten en vakkennis uit het MBO, het HBO en de kunstvakopleidingen beter te benutten, ter versterking van de culturele (maak-) industrie en cultuureducatie op scholen en wijken;
- Dat wij met het onderwijs en het bedrijfsleven zorgen voor doorlopende leerlijnen voor creatief talent en kansen op werk en daarmee het intellectueel en creatief talent borgen voor de stad;
- Met bedrijfsleven en overheid werken aan betere relaties tussen het culturele- en het economische domein en aan nieuwe financiële modellen en vormen van hybride financiering (IABX);
- De economische dimensie van de informele cultuur versterken door faciliteiten te bieden aan jonge makers en startups.

Wij vragen van het college:

- Om samen met onze instellingen vast te stellen wat kansrijke creatieve sectoren zijn en daar beleid voor te ontwikkelen;
- Een visie te ontwikkelen op het veranderende karakter van binnensteden met oog op de toekomst van de creatieve industrie en het realiseren van hotspots voor ontmoeting, uitwisseling en experiment;
- Extra investeringsbudget te realiseren zodat betere relaties gelegd kunnen worden tussen cultuur en onderwijs en economie;
- Een stimulerende rol te spelen in het aantrekken en faciliteren van toptalent en nieuwe makers;
- Het initiatief om samen met het bedrijfsleven te werken aan andere financieringsmodellen.

II Programmering van de stad

Steden zijn in de eenentwintigste eeuw podia voor expressie, uitwisseling en ontmoeting. Ze moeten worden geprogrammeerd om die ontmoeting mogelijk te maken, en de culturele rijkdom van de stad aan inwoners en bezoekers te tonen en te vieren. Dat gebeurt al door middel van festivals en programma's in de buitenruimte. Overal in de stad zijn mensen cultureel actief. Op wijkniveau en binnen

culturele, etnische en religieuze groepen. Cultuur draagt bij aan betekenis en identiteit en verbindt mensen met wijk en stad. Cultuur verschaft uitdrukking aan de verhalen en de emoties van mensen. We willen de verhalen ophalen, kwalitatief versterken en een podium bieden om zo bij te dragen aan de verbondenheid van de Rotterdammers met elkaar en met hun stad. Daarvoor gaan we de huidige netwerken verstevigen en omvormen tot consortia (inclusief bewoners en/of lokale partners). De consortia hebben als doel om in gezamenlijke programma's in te spelen en aan te sluiten bij identiteit en ontwikkelingen in de wijken. Zij maken daarbij gebruik van de huidige infrastructuur.

De programmering van de stad kent behalve de sociaal-culturele dimensie ook een ruimtelijke component, waaronder we stedelijke ontwikkeling, wijkprofilering en placemaking rekenen. De komende jaren komen er nieuwe gebieden bij met een sterk eigen profiel, waaraan verder inhoud kan worden gegeven door de culturele potentie daarvan te zien en te ontwikkelen. Een succesvolle wijk- of gebiedsontwikkeling kan niet zonder culturele invulling en programmering (placemaking). Dat begint er mee dat we met ontwikkelaars en gemeente zorgen voor goede en betaalbare ruimtes voor creatieven. In dit verband is van belang dat Rotterdam een aantal grootschalige stedelijke ontwikkelingen koppelt aan een cultureel programma. Daar dragen wij graag aan bij. Een goed voorbeeld hiervan zou het Instituut op Zuid kunnen zijn, dat de trekker kan worden van zo'n grootschalige ontwikkeling.

Wij bieden de stad:

- Dat we ons meer gaan inzetten om de cultuur van de stad op te halen, te versterken en te tonen;
- Dat wij de huidige netwerken gaan verstevigen, o.a. met lokale partners, tot *consortia* die onder regie programmeren ten behoeve van een sterkere culturele identiteit van de wijken (als onderdeel van wijkontwikkelingen);
- Als kunst- en cultuurinstellingen een strategische partner te zijn en bij te dragen aan urban planning op stedelijk en lokaal niveau;
- Samen met andere culturele- en maatschappelijke instellingen in de omgeving netwerken te vormen die het voortouw nemen in de programmering van de buitenruimte;
- Dat we onze instellingen meer onderdeel laten zijn van de openbare ruimte waar de bewoners van de stad elkaar ontmoeten, en hun verhalen een podium wordt geboden.

Wij vragen van het college:

- Te participeren in het de vorming van de consortia;
- Met programmafinanciering gerichte opdrachten te formuleren voor de genoemde consortia;
- Cultuur als een van de strategische integrale pijlers te beschouwen voor stedelijke ontwikkeling en *urban planning* - in navolging van het advies van de IABx - en de culturele spelers actief bij de planvorming te betrekken;
- Beleid te maken op de culturele profilering van de stad en haar gebieden en hun bijdragen aan het verhaal van de stad;
- In nieuwe en oude gebieden betaalbaar vastgoed ter beschikking te stellen voor kunstenaars, creatieven en culturele instellingen.

III Naar een superdiverse stad

In Rotterdam leven vele culturen met en naast elkaar. Diversiteit, inclusiviteit en superdiversiteit zijn termen die gaan over de onderlinge relaties tussen al die culturen. Onder *diversiteit* verstaan we de mate waarin recht wordt gedaan aan ieders eigenheid en de mogelijkheid om uitdrukking te geven aan de eigen culturele identiteit. *Inclusiviteit* zien we als de mate waarin men bereid is zijn eigenheid te zien in relatie tot die van de ander en zich te verplaatsen in de cultuur van de ander. *Superdiversiteit* noemen we het gegeven dat binnen de diverse bevolkingsgroepen sprake is van toenemende diversifiëring van opleidingsniveau, taalvaardigheid, levensstijlen en smaakvoorkeuren, waardoor mensen meer-voudige identiteiten ontwikkelen.

Cultuur speelt in elk van die dimensies de sleutelrol: in Rotterdam zien we een enorme variëteit aan culturele uitingen waarin mensen hun eigen identiteit, afkomst en tradities tot uitdrukking brengen. Die **diversiteit** levert Rotterdam een rijke culturele staalkaart. De culturele instellingen bieden daaraan podia en faciliteren deze uitingen. In dit domein bloeien ook de amateurkunsten. **Inclusiviteit** beschouwen we als een opgave waaraan gewerkt moet worden om als stedelijke gemeenschap vitaal en weerbaar te blijven. Dat doet de cultuursector door mensen te laten kennismaken met andere culturen en het debat te faciliteren. Cultuureducatie is voor nieuwe generaties essentieel om tot inclusiviteit te komen, omdat kinderen en jongeren zich mede moeten vormen in de ontmoeting met anderen. Jongeren zijn zich meer bewust geworden van hun culturele achtergrond, maar ontwikkelen ook een nieuwe stadscultuur die gekenmerkt wordt door **superdiversiteit**. Deze grootstedelijke cultuur zien we sterk tot ontwikkeling komen bij jonge culturele makers die met hun kunst ook een nieuw publiek weten te bereiken; dwars door culturele scheidslijnen heen. Grassroots-initiatieven, die zowel binnen als buiten het culturele domein ontstaan, zijn de hubs in de nieuwe netwerken van die stedelijke cultuur. Deze veranderingen leiden tot grote verschuivingen in het culturele domein, die nog onvoldoende weerklank hebben gekregen binnen de culturele instituties. Daar willen we nu ernst mee maken, en doen daarvoor een aantal voorstellen. Culturele makers dienen binnen onze instellingen meer positie te krijgen en de veelkleurige stad dient gerepresenteerd te worden in onze besturing en personele bezetting. Maar er is meer nodig voor een inclusieve samenleving. Cultuur speelt de komende jaren een sleutelrol in de toekomst van onze stad. Grote initiatieven moeten niet worden geschuwd; het instituut op Zuid kan een laboratorium-functie vervullen voor onze stedelijke cultuur.

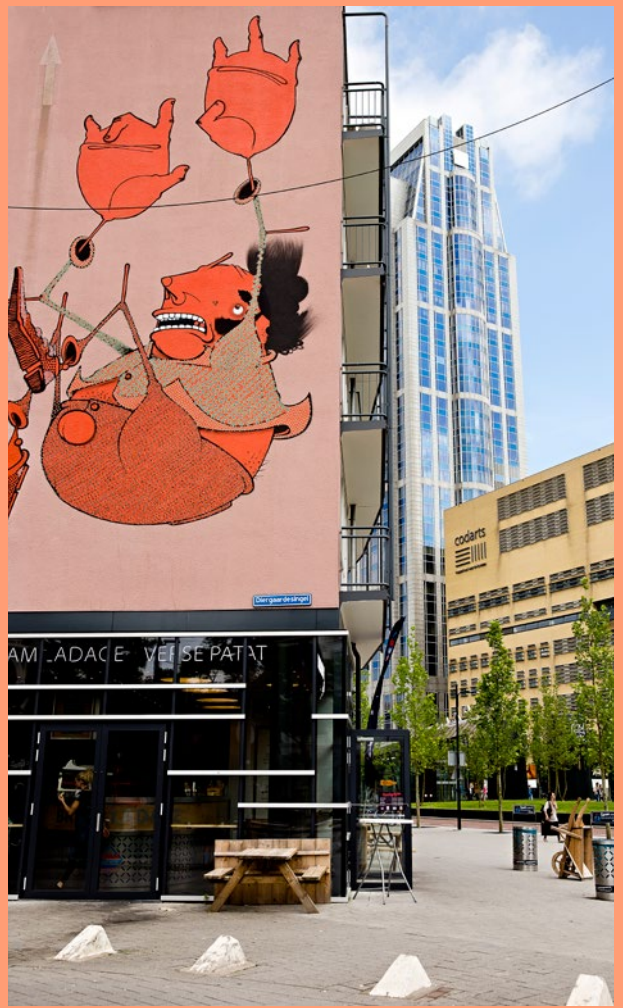
Wij bieden de stad:

- Onze blijvende inzet op cultuureducatie om daarmee inclusiviteit van jongs af aan te stimuleren; ook buitenschools en aanhakend bij de informele cultuur die zich op straat afspeelt;
- We benutten de stedelijke infrastructuur voor cultuureducatie en talentontwikkeling voor kinderen en jongeren in de wijken en de informele wereld buiten school in het verlengde van het onderwijs op school;
- Dat wij onze eigen plekken openstellen voor ontmoeting en gebruik door nieuwe makers;
- Dat wij voortgaan met onze inspanningen nieuw en divers publiek te bereiken, zodat alle bevolkingsgroepen zich in het culturele domein gerepresenteerd weten;

- Dat wij voorstaan om een maximale termijn in te stellen voor de zittingstermijn van onze directies en MT-leden om daarmee de representatie en inclusiviteit van de sector te bevorderen. Te denken valt aan twee Cultuurplanperioden. Individuele instellingen verantwoordt hun omgang met dit voornemen middels ‘pas toe en leg uit’;
- Dat wij onderzoeken of een diversiteitsquotum bij de werving van personeel uitvoerbaar is;
- Dat wij zelf vernieuwing en inclusiviteit willen bevorderen door onze relatie met nieuwe makers te versterken door intensieve samenwerking op gelijkwaardig niveau.
- Dat wij een convenant opstellen waarin we bovenstaande ambities vastleggen en dat wij ook op instellingsniveau daar verantwoording over willen afleggen;
- Onze conceptuele en inhoudelijke bijdrage aan het instituut op Zuid.

Wij vragen van het college:

- Goede sociale regelingen om de vernieuwing en inclusiviteit bij culturele instellingen te bespoedigen;
- Een grotere gezamenlijke inspanning van de wethouders van Onderwijs en Cultuur om alle kinderen in het primair onderwijs cultuureducatie te bieden en dat duurzaam op school te verankeren;
- Bij de herziening van het financieringsstelsel maatregelen te treffen die samenwerking tussen instellingen en nieuwe makers stimuleren
- Gehoor te geven aan de eisen van de nieuwe makers geformuleerd in hun brief van 1 juni 2017.

Straatkunst op de hoek van de West-Kruiskade en de Diergaardesingel, gemaakt door de Braziliaanse kunstenaar Onesto
Foto: Iris van den broek

